

Academic Article:

Received: 2025-06-15;

Revised: 2026-06-08;

Accepted: 2026-06-10.

ต้นพระศรีมหาโพธิ์: ศูนย์รวมใจของชาวพุทธในจังหวัดปราจีนบุรี

Bodhi Tree: Center of Buddhists in Prachin Buri Province

พระมหานิติ ธีรธมโม

Phramaha Niti Thiradhammo

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

First/Corresponding Author, E-mail: card0034@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาความหมาย ความสำคัญและบทบาทของต้นพระศรีมหาโพธิ์ในฐานะศูนย์รวมใจของชาวพุทธในจังหวัดปราจีนบุรี ต้นพระศรีมหาโพธิ์เป็นพฤษภชาติที่พุทธศาสนิกชนให้ความเคารพศรัทธาและเชื่อถือในความศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากพระมหาบุรุษได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าภายใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ณ พุทธคยา ประเทศอินเดีย จึงเป็นจุดเริ่มต้นของพระพุทธศาสนาและเป็นสัญลักษณ์ของปัญญาและการตรัสรู้ ในประเทศไทยได้ปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ทั่วประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดปราจีนบุรีที่มีต้นพระศรีมหาโพธิ์ประจำอยู่ที่วัดต้นโพธิ์ศรีมหาโพธิ ตำบลโคกปึก อำเภอสรีมโหสถ ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญทางจิตใจและพิธีกรรมของชุมชน การศึกษาพบว่า ต้นพระศรีมหาโพธิ์มีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมทางศาสนา เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธและเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการเชื่อมโยงระหว่างธรรมะกับชีวิตประจำวันอย่างลึกซึ้ง ทั้งยังสะท้อนถึงวัฒนธรรมและความเชื่อที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานในชุมชนท้องถิ่น เป็นสถานที่พบปะและทำกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ ซึ่งช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์และความสามัคคีในชุมชน ผลการศึกษาชี้ให้เห็นความจำเป็นในการอนุรักษ์ต้นพระศรีมหาโพธิ์อย่างยั่งยืน เพื่อส่งเสริมการรักษาศรัทธาและอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดปราจีนบุรี

คำสำคัญ: ต้นพระศรีมหาโพธิ์, วัดต้นโพธิ์ศรีมหาโพธิ, พุทธศาสนา, ปราจีนบุรี

Abstract

This article aims to study the meaning, significance, and role of the Bodhi tree as a spiritual center for Buddhists in Prachinburi province. The Bodhi tree is a tree that Buddhists respect, have faith in, and believe in its sacredness. It is the tree which the Buddha attained enlightenment under the shade of it at Bodh Gaya, India, which was the beginning of Buddhism and the symbolics of wisdom and awakening. Therefore, Bodhi trees are planted

and revered in temples throughout Thailand. Particularly in Prachinburi province, where a sacred Bodhi tree is located at Wat Ton Pho Sri Maha Bodhi, Kok Pip Sub-district, Sri Mahosot District, a place of significant spiritual and ceremonial importance to the community. This study found that the Bodhi tree plays a significant role in religious rituals, serving as a spiritual focal point for Buddhists and symbolizing a profound connection between Dharma and daily life. It also reflects the long-standing culture and beliefs of the local community, as the tree is used as a meeting place and for various religious activities, which helps foster relationships and unity within the community. The study results highlight the need for the sustainable conservation of the Bodhi tree to promote the preservation of Buddhist faith and identity in Prachinburi province. This article is hoped to be useful for the study and preservation of this important cultural heritage.

Keywords: Bodhi Tree, Wat Ton Pho Sri Maha Bodhi, Buddhism, Prachin Buri

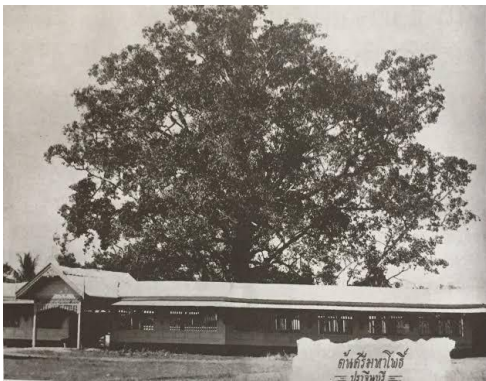
บทนำ

ต้นพระศรีมหาโพธิ์เป็นพฤษชาติชนิดหนึ่งที่มีความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายจากดินแดนชมพูทวีปเข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ต้นพระศรีมหาโพธิ์ได้รับการอัญเชิญมาปลูกในดินแดนสุวรรณภูมิเพื่อเป็นเครื่องเตือนใจถึงธรรมะและเป็นศูนย์รวมใจของชาวพุทธ (มติชนออนไลน์, 2560; มติชนออนไลน์, 2566) ในประเทศไทยปัจจุบัน โดยเฉพาะจังหวัดปราจีนบุรีเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีต้นพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความศรัทธาและยึดมั่นในพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ตั้งอยู่ ณ วัดต้นโพธิ์ถือเป็นศูนย์กลางของชุมชนในแง่ของการปฏิบัติธรรม พิธีกรรมและการรวมตัวทางสังคมและศาสนา บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมาย ความสำคัญ และบทบาทของต้นพระศรีมหาโพธิ์ในจังหวัดปราจีนบุรี โดยเน้นการวิเคราะห์บทบาทของต้นไม้อันศักดิ์สิทธิ์ที่สร้างความผูกพันทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนการศึกษาว่า ต้นพระศรีมหาโพธิ์เป็นสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงระหว่างธรรมะกับวิถีชีวิตประจำวันของชาวพุทธในจังหวัดอย่างไร นอกจากนี้ ยังมุ่งเสนอแนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมบทบาทของต้นพระศรีมหาโพธิ์ในยุคปัจจุบันเพื่อให้เกิดความยั่งยืนทางศาสนาและวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่นต่อไป การศึกษานี้สำคัญอย่างยิ่งต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณของชุมชน โดยเฉพาะในยุคที่วิถีชีวิตและค่านิยมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเข้าใจบทบาทของต้นพระศรีมหาโพธิ์จะช่วยเสริมสร้างความภาคภูมิใจและความต่อเนื่องของศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของความสงบสุขและความสามัคคีในสังคมไทย

ประวัติความเป็นมาและที่มาของต้นพระศรีมหาโพธิ์

ต้นพระศรีมหาโพธิ์ หรือที่เรียกทั่วไปว่า ต้นโพธิ์ มีความสำคัญอย่างยิ่งในประวัติศาสตร์และศาสนพิธีของพระพุทธศาสนา ต้นโพธิ์ชนิดนี้เป็นพฤษชาติในวงศ์ Moraceae สายพันธุ์ *Ficus religiosa* หรือที่รู้จักกัน

ในชื่อว่า ต้นโพธิ์อินเดีย ซึ่งมีถิ่นกำเนิดในทวีปเอเชีย เช่น อินเดีย ศรีลังกา บังคลาเทศ เนปาล ตามพุทธประวัติ ต้นพระศรีมหาโพธิ์เป็นต้นไม้ที่พระมหาบุรุษได้ประทับและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าภายใต้ร่มเงาของต้นไม้นี้ ณ สถานที่พุทธคยา ประเทศอินเดีย เมื่อประมาณ 2,500 ปีก่อน เหตุการณ์นี้เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ก่อให้เกิดพระพุทธศาสนาและคำสอนที่แผ่ไปทั่วโลก ต้นโพธิ์จึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของการตื่นรู้และความสงบสุข สมัยต่อมา ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาได้นำต้นโพธิ์พันธุ์เดียวกันนี้ไปปลูกในสถานที่สำคัญต่าง ๆ เพื่อเป็นสัญลักษณ์และเครื่องเตือนใจให้ผู้คนระลึกถึงคุณธรรมและคำสอนของพระพุทธเจ้า ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่มีชื่อเสียงที่สุดในประเทศไทย ได้แก่ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นต้นที่สืบต้นตอมาจากต้นโพธิ์ที่พุทธคยา สำหรับจังหวัดปราจีนบุรี ต้นพระศรีมหาโพธิ์ประจำวัดต้นโพธิ์ได้รับการดูแลรักษาและเคารพนับถืออย่างสูงจากชุมชนท้องถิ่น ต้นไม้ต้นนี้ไม่เพียงเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงความผูกพันของชุมชนกับรากฐานทางศาสนาและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ต้นพระศรีมหาโพธิ์ในพื้นที่นี้จึงไม่ใช่เพียงต้นไม้ธรรมดา หากเป็นตัวแทนของความศรัทธา ความมั่นคงในจิตใจและความยั่งยืนของพระพุทธศาสนาในพื้นที่ ซึ่งมีการสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน

ภาพ 1 (ด้านซ้าย) ระเบียงคดไม้ รอบต้นโพธิ์เก่าแก่ที่อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2511)
(ด้านขวา) ต้นพระศรีมหาโพธิ์ (ถ่ายโดยผู้เขียนเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2567)

ตามตำนานพื้นเมืองปราจีนบุรีกล่าวว่า พระเจ้าทวานัมปะยยะดิษฐ์ กษัตริย์แห่งเมืองศรีมโหสถ ได้ส่งคณะทูตไปยังอินเดียเพื่อนำหน่อต้นโพธิ์จากพุทธคยากลับมาปลูกในแผ่นดินไทย จนเกิดเป็นต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่มีอายุมากกว่า 1,700-2,000 ปี (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2560) ต้นโพธิ์นี้มีลำต้นใหญ่ เส้นรอบวงเกิน 20 เมตร สูงกว่า 30 เมตร (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดปราจีนบุรี, 2565) ปัจจุบันอยู่ในพื้นที่วัดต้นโพธิ์ศรีมหาโพธิ์ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งโบราณสถานแห่งชาติเพื่ออนุรักษ์ต้นโพธิ์ที่ถือเป็นต้นไม้อประจำจังหวัดปราจีนบุรี (Nation, 2560) และเป็นต้นโพธิ์ที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย (MGR Online, 2568; บ้านเมือง, 2568; ศิลปวัฒนธรรม, 2566) ชาวบ้านเชื่อว่า ต้นพระศรีมหาโพธิ์นี้มีพลังศักดิ์สิทธิ์ หากได้มากราบไหว้ อธิษฐานจิตด้วยศรัทธา สิ่งที่ตั้งใจจะบรรลุผลโดยเร็ว โดยเฉพาะเรื่องสุขภาพ ครอบครัวและหน้าที่การงาน ผู้ที่ประสบความสำเร็จมักจะกลับมาแก้บน เช่น การถวายผ้า การบวช การถวายเงินสร้างเสนาสนะ ต้นพระศรี

มหาโพธิ์ไม่เพียงแต่เป็นวัตถุแห่งศรัทธา หากแต่ยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในวันวิสาขบูชา คณะสงฆ์จังหวัดปราจีนบุรีร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปราจีนบุรีและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดปราจีนบุรีร่วมกันจัดงาน โดยมีการเจริญพระพุทธมนต์ พิธีเวียนเทียน การเทศน์ การเจริญสมาธิ บริเวรรอบต้นพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งช่วยปลูกฝังคุณธรรมให้กับคนในพื้นที่ วัดต้นโพธิ์ศรีมหาโพธิ์ จึงได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีการจัดนิทรรศการเรื่องพุทธประวัติ การให้ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยมีนักเรียน นักศึกษา ประชาชนและผู้สนใจเดินทางมาเรียนรู้เป็นจำนวนมากในแต่ละปี

ภาพ 2 พิธีเปิดงานวันวิสาขบูชา ประจำปี พ.ศ. 2567 บริเวณต้นพระศรีมหาโพธิ์
(สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปราจีนบุรี, 2567)

ความสำคัญทางศาสนาและสังคมของต้นพระศรีมหาโพธิ์ในจังหวัดปราจีนบุรี

ต้นพระศรีมหาโพธิ์เป็นสัญลักษณ์สำคัญทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นต้นไม้ที่เตือนสติชาวพุทธ และมีอิทธิพลต่อการก่อกำเนิดของขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมอันเป็นสัญลักษณ์ของประชาชนในแถบชาวโคกปีบ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2511) ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่วัดต้นโพธิ์ได้กลายเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน

ท้องถิ่นอย่างแท้จริง โดยชาวบ้านนิยมาทำบุญ กรวดน้ำและปฏิบัติธรรมร่วมกันได้ร่วมโพธิ์ ซึ่งถือเป็นการแสดงความเคารพต่อพระธรรมและสืบสานประเพณีท้องถิ่น การจัดกิจกรรมทางศาสนาในวันวิสาขบูชาจะมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับต้นโพธิ์นี้อย่างโดดเด่น นอกจากความสำคัญทางศาสนาแล้ว ต้นพระศรีมหาโพธิ์ยังมีบทบาททางสังคมที่สำคัญในชุมชน โดยเป็นสถานที่รวมตัวสำหรับการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเป็นสัญลักษณ์ของความสงบและความสามัคคี การมีต้นโพธิ์เป็นศูนย์กลางยังช่วยส่งเสริมความผูกพันระหว่างคนในชุมชนให้เกิดความร่วมมือและการช่วยเหลือกันในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ในยุคปัจจุบันต้นพระศรีมหาโพธิ์ยังมีบทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของจังหวัดปราจีนบุรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเทศกาลวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นักท่องเที่ยวและผู้แสวงบุญจะเดินทางมาชมและสักการะต้นโพธิ์เพื่อรับพลังใจและความสงบ ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อทางศาสนากับการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ดังนั้น ต้นพระศรีมหาโพธิ์จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อและวัฒนธรรมของชาวพุทธและเป็นตัวแทนของธรรมชาติที่ยั่งยืนและสร้างความสมดุลในชีวิตของชุมชน ชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรีมีความเชื่อว่า การดูแลต้นโพธิ์อย่างดีจะนำมาซึ่งความโชคดีและความเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัวและชุมชน นอกจากนี้การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น การสวดมนต์ รักษาศีล การบวชในบริเวณต้นพระศรีมหาโพธิ์ ยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ต้นพระศรีมหาโพธิ์ไม่ใช่เพียงแค่สัญลักษณ์ทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางที่ขับเคลื่อนความสามัคคีและการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

ต้นพระศรีมหาโพธิ์กับวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวปราจีนบุรี

ต้นพระศรีมหาโพธิ์มิใช่เป็นเพียงต้นไม้ที่มีความสำคัญทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังฝังรากลึกอยู่ในวิถีวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดปราจีนบุรี โดยเฉพาะในกลุ่มชาวพุทธที่มีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น การดำรงอยู่ของต้นโพธิ์ในพื้นที่วัดและชุมชนสะท้อนถึงแนวคิดเรื่องความเคารพต่อธรรมชาติ ความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี ชาวบ้านในหลายพื้นที่ของปราจีนบุรีมีความเชื่อว่า ต้นพระศรีมหาโพธิ์เป็นที่สถิตของพลังแห่งธรรมะและเป็นสถานที่ที่วิญญูณาบรรพบุรุษ ซึ่งอาจมาสถิตพักพิง จึงมีการจัดพิธีบูชาต้นโพธิ์อย่างต่อเนื่องในแต่ละปี โดยเฉพาะในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา ซึ่งจะมีการถวายดอกไม้ ธูปเทียน ผูกผ้าเจ็ดสีและประพรมน้ำหอมรอบลำต้น กิจกรรมเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชาวพุทธในภาคตะวันออกและเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการบูรณาการศาสนากับวัฒนธรรมอย่างแนบแน่น ในบางพื้นที่ของอำเภอเมืองปราจีนบุรียังมีการจัดพิธีเวียนเทียนรอบต้นโพธิ์ ซึ่งเด็กเยาวชนและผู้สูงอายุจะมีส่วนร่วมอย่างคึกคัก เป็นการสืบทอดความศรัทธาผ่านรุ่นสู่รุ่น นอกจากนี้ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ยังมีบทบาทในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การใช้ใบโพธิ์แห้งประดิษฐ์เป็นงานหัตถกรรม การสอนเยาวชนเกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้าได้ร่วมโพธิ์ การใช้พื้นที่รอบต้นโพธิ์เป็นพื้นที่อ่านหนังสือธรรมะหรือสนทนาธรรม จากทั้งหมดจะเห็นได้ว่า ต้นพระศรีมหาโพธิ์ได้เป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมที่เกื้อหนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในระดับครัวเรือนจนถึงระดับตำบล อันเป็นสัญลักษณ์ของความสงบ ความสามัคคีและการยึดมั่นในวิถีแห่งธรรมะ

การอนุรักษ์และส่งเสริมบทบาทของต้นพระศรีมหาโพธิ์ในยุคปัจจุบัน

ในยุคปัจจุบันที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้วยอิทธิพลของเทคโนโลยีและกระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่ ความสำคัญของต้นพระศรีมหาโพธิ์ในฐานะสัญลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมอาจถูกลดทอนลง หากไม่ได้รับการดูแลและส่งเสริมอย่างเหมาะสม การอนุรักษ์ต้นพระศรีมหาโพธิ์จึงเป็นภารกิจสำคัญที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งวัด ชุมชน สถาบันการศึกษาและหน่วยงานราชการในการอนุรักษ์ต้นโพธิ์ ซึ่งไม่ได้หมายถึง การรักษาทางกายภาพ เช่น การดูแลรดน้ำ การพรวนดิน การป้องกันโรคพืชเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการฟื้นฟูบทบาทของต้นโพธิ์ในฐานะแกนกลางของกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมด้วย เช่น การรื้อฟื้นพิธีบูชาต้นโพธิ์ การจัดเวทีสนทนาธรรม การจัดกิจกรรมส่งเสริมศีลธรรมได้ร่วมโพธิ์ สำหรับสถาบันการศึกษาเองก็ควรมีบทบาทในการสร้างจิตสำนึกแก่เยาวชน โดยการบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับความสำคัญของต้นโพธิ์ในหลักสูตรท้องถิ่นหรือจัดกิจกรรมทัศนศึกษาเกี่ยวกับบารกแห่งทางวัฒนธรรมและศาสนาของชุมชน ซึ่งจะช่วยปลูกฝังความเคารพและหวงแหนต่อมรดกทางจิตวิญญาณนี้ นอกจากนี้ หน่วยงานท้องถิ่นสามารถจัดโครงการส่งเสริมต้นพระศรีมหาโพธิ์ในเชิงเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การผลิตของที่ระลึกจากใบโพธิ์ งานฝีมือจากไม้โพธิ์ที่ร่วงหล่น การจัดตลาดวิถีพุทธใต้ต้นโพธิ์เพื่อเชื่อมโยงวิถีชาวบ้านเข้ากับแนวทางการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ จะต้องทำอย่างระมัดระวังและเคารพในต้นไม้มิ่งกล่าว ในด้านการสื่อสารสาธารณะควรใช้สื่อดิจิทัลเพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับต้นพระศรีมหาโพธิ์ เช่น คลิปวิดีโอสารคดี บทความออนไลน์ แอปพลิเคชันแนะนำสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่ ซึ่งจะทำให้เยาวชนรุ่นใหม่เข้าถึงข้อมูลได้ง่ายขึ้น ดังนั้น การอนุรักษ์และส่งเสริมบทบาทของต้นพระศรีมหาโพธิ์ในยุคปัจจุบันจึงต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างศรัทธา ภูมิปัญญาและการสื่อสารสมัยใหม่เพื่อให้ต้นโพธิ์ยังคงเป็นศูนย์รวมใจของชาวพุทธในจังหวัดปราจีนบุรีอย่างมั่นคง สรุปได้ว่า การอนุรักษ์และส่งเสริมบทบาทของต้นพระศรีมหาโพธิ์ในยุคปัจจุบัน ไม่เพียงแต่เป็นการรักษาพันธุ์ไม้ศักดิ์สิทธิ์ แต่ยังเป็นการสืบสานรากเหง้าทางศาสนา วัฒนธรรมและจิตวิญญาณของชาวพุทธในจังหวัดปราจีนบุรีอย่างยั่งยืน

ภาพ 3 กิจกรรมในวันวิสาขบูชา ประจำปี พ.ศ. 2567 เช่น การเจริญพระพุทธมนต์ พิธีเวียนเทียนรอบต้นพระศรีมหาโพธิ์ ขบวนแห่อัญเชิญพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ การห่มผ้าต้นพระศรีมหาโพธิ์ (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปราจีนบุรี, 2567)

องค์ความรู้ใหม่

1. ต้นพระศรีมหาโพธิ์ในปราจีนบุรีมิใช่เพียงสิ่งแทนสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า แต่เป็นสัญลักษณ์ทางสังคมที่มีชีวิต คือ สื่อกลางในการรวมพลังศรัทธาของชุมชน เป็นสถานที่ของการเรียนรู้ การปฏิบัติธรรม และการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน
2. พิธีกรรมเกี่ยวกับต้นโพธิ์เป็นกลไกสำคัญในการส่งต่อคุณธรรมเชิงจริยศาสตร์แก่คนรุ่นใหม่ เช่น ความกตัญญู ความสันโดษ การเคารพธรรมชาติ ซึ่งช่วยปลูกฝังจิตสำนึกที่ลึกซึ้งยิ่งกว่าความเชื่อภายนอก

3. ต้นโพธิ์กลายเป็นเวทีชุมชนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเปิดพื้นที่ให้ศรัทธากับวัฒนธรรมรากหญ้า บรรจบกัน การมีต้นโพธิ์ในวัดจึงไม่ใช่เพียงพิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์ หากเป็นการบ่มเพาะความสัมพันธ์ระหว่าง พระสงฆ์ ชุมชนและธรรมะให้เป็นรูปธรรม

4. บทบาทของต้นพระศรีมหาโพธิ์ในปราจีนบุรีแสดงให้เห็นความสามารถของชุมชนในการสร้างความ ศักดิ์สิทธิ์ขึ้นภายในท้องถิ่นของตนเอง โดยมีได้รอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์มาจากศูนย์กลางเท่านั้น แต่สร้างความหมาย ใหม่ที่เชื่อมโยงกับบริบทของชุมชนเอง

5. ความศรัทธาต่อต้นโพธิ์ช่วยสร้างวินัยชุมชนทางจริยธรรม เช่น การรักษาความสะอาดบริเวณต้น โพธิ์ การห้ามพูดคำหยาบ ห้ามตัดแต่งกิ่งไม้โดยไม่บอกกล่าว ซึ่งถือเป็นจริยธรรมร่วมของชุมชนในเชิง วัฒนธรรม

สรุป

ต้นพระศรีมหาโพธิ์ในจังหวัดปราจีนบุรีมีความสำคัญอย่างลึกซึ้งในฐานะสัญลักษณ์ทางศาสนาและจิต วิญญาณของชาวพุทธในท้องถิ่น ไม่เพียงแต่เป็นพืชพันธุ์ที่มีความเก่าแก่ทางกายภาพ หากแต่มีนัยอันทรงคุณค่า ที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ความเชื่อดั้งเดิมและวิถีชีวิตของชุมชนตลอดมา ต้นโพธิ์จึงมิใช่ เพียงต้นไม้ใหญ่ หากแต่เป็นหลักธรรมที่ยังปรากฏในหัวใจของพุทธศาสนิกชน จากการศึกษาพบว่า บทบาท ของต้นพระศรีมหาโพธิ์ในพื้นที่ดังกล่าวสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 มิติหลักที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญใน ภาพรวม ประการแรก คือ ด้านประวัติศาสตร์และตำนาน ต้นพระศรีมหาโพธิ์มีความเกี่ยวข้องกับตำนาน โบราณเกี่ยวกับเมืองศรีมโหสถ และความเชื่อที่ว่านี้อาจมีรากฐานสืบเนื่องมาจากการแผ่กระจายของ พระพุทธศาสนาในยุคทวารวดีถึงลพบุรี (NBT Connex, 2568) ซึ่งทำให้ต้นโพธิ์กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญ ของพุทธสถานในท้องถิ่น ประการที่สอง คือ ด้านศาสนาและจิตวิญญาณ ต้นพระศรีมหาโพธิ์เป็นที่เคารพบูชา ในฐานะรุกขเจดีย์ อันเป็นเครื่องหมายแห่งการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การบูชาต้นโพธิ์จึงเปรียบเสมือน การบูชาพระพุทธเจ้าโดยตรง จึงมีการประกอบพิธีกรรมและกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ ใต้ต้นโพธิ์ เช่น การ เวียนเทียน การเจริญพระพุทธมนต์ การเจริญสมาธิ ซึ่งล้วนช่วยเกื้อหนุนต่อการดำรงพระพุทธศาสนาในระดับ ท้องถิ่น ประการที่สาม คือ ด้านวัฒนธรรมและชุมชน ต้นโพธิ์ทำหน้าที่เป็นจุดรวมของชาวบ้านในการประกอบ กิจกรรมร่วมกัน เป็นศูนย์กลางของงานบุญ งานประเพณีและกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรม เช่น พิธีบวชสามเณร ภาคฤดูร้อน การสวดมนต์หมู่ การอบรมศีลธรรมแก่เยาวชน การมีต้นโพธิ์อยู่ในศูนย์กลางของชุมชนยังสะท้อน ให้เห็นความผูกพันของศาสนาและวิถีชีวิตที่แทบจะแยกไม่ออกจากกัน ประการที่สี่ คือ ด้านการอนุรักษ์ในยุค ปัจจุบัน การดูแลต้นโพธิ์มิได้เป็นเพียงการดูแลทางกายภาพเท่านั้น แต่หมายถึงการรักษาความหมายและ คุณค่าทางจิตวิญญาณของต้นไม้นี้ ด้วยบริบทโลกที่เปลี่ยนไป ทั้งจากเทคโนโลยี ความเจริญทางวัตถุและวิถี ชีวิตแบบใหม่ ทำให้บทบาทของต้นโพธิ์ในฐานะศูนย์รวมใจเริ่มถูกลดทอน การอนุรักษ์ในยุคนี้จึงรวมถึงการ ฟื้นฟูพิธีกรรม การจัดกิจกรรมเสริมคุณธรรมและการเผยแพร่คุณค่าของต้นโพธิ์ในสื่อรูปแบบใหม่เพื่อให้คนรุ่น ใหม่ยังเข้าใจถึงรากวัฒนธรรมของตนเอง ต้นพระศรีมหาโพธิ์จึงเป็นมากกว่าสิ่งแวดล้อมธรรมชาติเพราะเป็น สัญลักษณ์ของพลังแห่งธรรมะ ความมั่นคงแห่งความเชื่อและความต่อเนื่องของจิตวิญญาณที่ยืนยาวจากอดีตถึง

ปัจจุบัน เป็นสิ่งที่รวมใจของชาวพุทธให้มีความภาคภูมิใจในมรดกของศาสนาและวัฒนธรรม ทั้งในระดับบุคคล และระดับชุมชนอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2560). รุกข มรดกของแผ่นดิน ได้ร่วมพระบารมี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- บ้านเมือง. (10 พฤษภาคม 2568). พุทธศาสนิกชนร่วมพิธีค้ำต้นโพธิ์ศรีมหาโพธิ์ 2,500 ปี วันวิสาขบูชา. สืบค้นเมื่อ 19 พฤษภาคม 2568, จาก <https://www.banmuang.co.th/news/region/428909>
- มติชนออนไลน์. (12 พฤษภาคม 2560). ชาวปราชญ์ชวนเที่ยวงานนมัสการ-ปิดทอง ต้นพระศรีมหาโพธิ์. สืบค้นเมื่อ 19 มกราคม 2567, จาก https://www.matichon.co.th/region/news_557596
- มติชนออนไลน์. 13 กุมภาพันธ์ 2566). วาเลนไทน์ ปราชญ์ทำเก๋ มอบใบโพธิ์ต้นพระศรีมหาโพธิ์ปิดทอง นทท. สืบค้นเมื่อ 19 มกราคม 2567, จาก https://www.matichon.co.th/region/news_3820633
- ศิลปวัฒนธรรม. (22 เมษายน 2566). อำเภอสรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี มาจากไหน? สืบค้นเมื่อ 19 มกราคม 2567, จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_50445
- สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปราจีนบุรี. (22 พฤษภาคม 2567). พศจ.ปราจีนบุรี จัดงานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเนื่องในวันวิสาขบูชา ประจำปี 2567. สืบค้นเมื่อ 19 พฤษภาคม 2568, จาก <https://pri.onab.go.th/th/content/category/detail/id/696/iid/75589>
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดปราจีนบุรี. (9 กันยายน 2565). ต้นโพธิ์ ศรีมหาโพธิ์. สืบค้นเมื่อ 19 มกราคม 2567, จาก https://prachinburi.m-culture.go.th/th/db_15_prachinburi_46/34398
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2511). วัดต้นโพธิ์ศรีมหาโพธิ์. จัดพิมพ์เนื่องในงานสมโภชต้นโพธิ์ศรีมหาโพธิ์ ประจำปีพุทธศักราช 2511. พระนคร: อักษรสัมพันธ์.
- Nation. (16 พฤศจิกายน 2560). ปราจีนบุรีฉลองสมโภชต้นโพธิ์อายุกว่า 2,500 ปี. สืบค้นเมื่อ 19 มกราคม 2567, จาก <https://www.nationtv.tv/news/378582801>
- NBT Connex. (9 พฤษภาคม 2568). จังหวัดปราจีนบุรี จัดพิธีค้ำต้นโพธิ์ศรีมหาโพธิ์ เนื่องในวันวิสาขบูชา เพื่อเป็นการทำนุบำรุงรักษาและเพื่อความเป็นสิริมงคล. สืบค้นเมื่อ 19 พฤษภาคม 2568, จาก <https://thainews.prd.go.th/thainews/news/view/1111515/?bid=1>